

Tingshuset i Bötterum

Antikvarisk medverkan vid renovering
av taket på den sydöstra takkupan

Bötterum 8:1, Långemåla socken, Högsby kommun, Kalmar län, Småland

Ellen Olsson

Kalmar läns museum

Byggnadsantikvarisk rapport augusti 2020

Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/ bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Antikvarisk medverkan – vad är det?

Alla kyrkor och kyrkogårdar tillhörande svenska kyrkan byggda före 1940 är skyddade enligt Kulturmiljölagen. Denna lag används också för att skydda vissa andra byggnader, så kallade byggnadsminnen. I Kalmar län handlar det om ca 135 byggnader, bebyggelsemiljöer, parker etc. När en sådan skyddad miljö ska förändras krävs ett särskilt tillståndsbeslut från länsstyrelsen, som får ställa villkor om hur åtgärderna ska utföras. Samma sak gäller när länsstyrelsen fattar beslut om så kallade byggnadsvårdsbidrag till olika kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller byggnader runt om i länet.

För att åtgärderna ska genomföras enligt länsstyrelsens beslut, med antikvariskt perspektiv och traditionella metoder och material "som innebär minsta möjliga skada" på byggnaden eller bebyggelsemiljön ska arbetet följas av antikvarisk expertis, den antikvariske medverkande. Denne ska vara fastighetsägaren och hantverkarna behjälplig med goda råd, följa och dokumentera arbetet samt redovisa genomförda åtgärder i en rapport.

Tingshuset i Bötterum

Antikvarisk medverkan vid renovering av taket på den sydöstra takkupan

Bötterum 8:1, Långemåla socken, Högsby kommun, Kalmar län, Småland

Författare	Byggnadsantikvarie Ellen Olsson
Foto	Författaren där inte annat anges
Granskad av	Antikvarie Magdalena Jonsson
Layout	Stefan Siverud
Diarienummer	Kalmar läns museum: 31-102-20 och 31-393-19 Länsstyrelsen Kalmar län: 432-2829-20 (tillstånd) 434-9581-2019 (bidrag)
Utgivare	Kalmar läns museum 2020
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket.
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Liselotte Jumme
Beställare	Långemåla Hembygdsförening
Kontaktperson	Dea Carlsson (DC)
Hantverkare	Tallåsen Bygg i Ruda AB, Magnus Andersson (MA)
Renoveringsperiod	Juni t.o.m. juli 2020
Fältbesök skedde	2020-06-23 Startmöte: EO, DC, MA 2020-07-03 Slutmöte: EO, DC, MA
Slutbesiktning	Utförs av länsstyrelsen i Kalmar län.
Övriga handlingar och digitala fotografier	Förvaras i Kalmar läns museums topografiska arkiv.

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Kort om den aktuella byggnaden

1964 förklarade Riksantikvarieämbetet att den f.d. gästgivargården med tillhörande svinstia samt snickar- och vagnsbod, tomt och park skulle förklaras som byggnadsminne. 2010 beslutade Länsstyrelsen Kalmar län att förklara Bötterums tingshus med park och trädgård samt Rättarestugan, marknadsboden, 1700-talsboden, garage, verkstad och äppelboden som byggnadsminne. Skyddsåren är alltså både år 1964 och år 2010. Denna rapport omfattar tingshuset.

Tingshuset är en salsbyggnad med sexdelad plan, byggd under andra halvan av 1700-talet, troligen mellan 1749 och 1771. I ett brandförsäkringsprotokoll från 1830 hade tingshuset i princip nuvarande planlösning i bottenvåningen och ”rymliga vindar”. Huset var rödfärgat, men någon panel nämns inte. Alla fönstren hade rutor i kitt (till

skillnad från gästgiveriet som vid den här tiden hade blyspröjsade fönster).

Efter skiftet 1857 så har tingshuset genomgått de förändringar som är vanliga för ett bostadshus på landet. Detaljer i huset visar att man gjorde en större ombyggnad vid sekelskiftet 1900. Då byggdes en verandan, man satte in en ny ytterdörr, och bytte åtminstone fönstren mot verandan och i salen. Det är också sannolikt vid den här tiden som fasaderna kläddes med locklistpanel. Under 1950-talet byttes övriga fönster ut och köksentrén tillkom. På övre plan revs de små takkuporna, som tillkommit under 1800-talet, och ersattes med en stor takkupa på vardera takfall. Det kan också vara nu som den tidigare verandan, från sekelskiftet 1900, revs. En ny veranda uppfördes 2006.

Tingshusets sydöstra fasad år 1931. Detta foto är taget innan nuvarande kupa tillkom och ersatte de tre mindre takkuporna. Foto: Kalmar läns museum (KLM_Långemåla55).

Utförda åtgärder

Sydöstra takkupan sedd från marken före åtgärd.

Den antikvariska medverkan har skett i samband med tillståndsgivning för aktuella åtgärder enligt Kulturmiljölagen. Tillstånd utfärdat av Länsstyrelsen i Kalmar.

Den antikvariska medverkan har skett i samband med beviljande av byggnadsvårdsbidrag för aktuella åtgärder. Bidrag beviljat av Länsstyrelsen i Kalmar.

Sydöstra takkupan Tillstånd före renovering

Den sydöstra takkupan tillkom vid 1900-talets mitt och har ett relativt flackt tak som täcktes av tvåkupiga lertegelpannor. Under lertegelpannorna låg ett sticketak som fungerade som undertak. De senaste åren hade läckage upptäckts på insidan av takkupan vilket skvallrade om att taket inte längre höll tätt.

Övre delen av sydöstra takkupans tak före åtgärd.

Nedre delen av sydöstra takkupans tak före åtgärd.

Detaljbild på de tvåkupiga lertegelpannorna på det sydöstra takfallet före åtgärd. Majoriteten av pannorna var spruckna och i dåligt skick.

Sydöstra takkupan sedd från marken efter åtgärd.

Vidtagna åtgärder

De befintliga lertegelpannorna plockades ner. De lertegelpannor som var hela sparades medan de trasiga kasserades. Totalt kunde dock endast ca 80 stycken lertegelpannor av totalt drygt 300 stycken sparas. 50 stycken av dessa lertegelpannor användes till att komplettera resterande delar av tingshusets sydöstra takfall, då det visade sig att flera av lertegelpannorna där var spruckna. Se mer under *Kommentarer*.

När lertegelpannorna på takkupan var nerplockade revs all underliggande strö- och bärläkt bort. Undertaket av stickespån undersöktes och visade

sig vara i relativt bra skick. Endast ca 30 stycken stickespån behövde bytas ut. De nya stickorna som användes fanns redan på gården sedan ett tidigare takbyte och var tillverkade av Olle Karlgren, Grimhult i Mönsterås.

Ovanpå stickorna lades en diffusionsöppen duk, Vittinge Original Underlagstak. Duken ska fungera som extra skydd mot läckage då taket har något för flack lutning för att det underliggande sticketaket ska klara av att ta hand om det vatten som tränger in under pannorna. Ovanpå duken monterades ny strö- och bärläkt och ovanpå detta nya tvåkupiga lertegelpannor från Vittinge.

Övre delen av sydöstra takkupans tak efter åtgärd.

Nedre delen av sydöstra takkupans tak efter åtgärd.

Kommentarer

Alla vindskivor och stormlister samt vattenavrinningen kunde återanvändas på takkupan, varför dessa inte byttes.

I beslutet från länsstyrelsen var ett av villkoren att så många av de äldre lertegelpannorna skulle sparas och läggas tillbaka på takkupan. Det visade sig dock att lertegelpannorna var i väldigt dåligt skick, så endast cirka 80 st pannor kunde sparas av de drygt 300 st som låg på takkupan. Samtidigt uppdagades att flera av lertegelpannorna på resterande delar av tingshusets sydöstra takfall också var spruckna. Antikvarisk medverkan, tillsammans med beställaren och hantverkaren, tog därför ett beslut om att använda de hela pannorna från takkupan till att komplettera de trasiga pannorna på resten av det sydöstra takfallet på tingshuset istället och därmed lägga helt nya lertegelpannor på takkupan. Eftersom takkupans takfall inte syns från marken så är de nya pannorna inte iögonfallande och de lertegelpannor på resterande delar av takfallet som byttes mot takkupans gamla lertegelpannor syns inte alls. Hade det lagts nya lertegelpannor där istället så hade det blivit ”ljusa fläckar” där en ny lertegelpanna lagts.

Även det faktum att de nya tvåkupiga lertegelpannorna har en annan kupning än de gamla blev motiverande till att lägga helt nya på takkupan och att använda de gamla på resten av takfallet. På så vis passar pannorna med varandra och risken att det ska glipa mellan en gammal och ny panna elimineras, och därmed även risken för läckage.

Totalt byttes ca 50 pannor på det sydöstra takfallet på tingshuset, vilket betyder att det finns ca 30 stycken kvar av de gamla lertegelpannorna från takkupan som kan användas vid framtida komplettering.

I samband med arbetena med takkupan sågs även resterande byggnaders tak över, med undantag från Statarstugan. Där det fanns sprucka pannor byttes dessa ut och pannor som glidit ur position rättades till. På Rättarstugan skrapades mossa bort från det nordöstra takfallet och därefter sprutades det med GrönFri för att hindra mossan från att komma tillbaka.

Sändlista

Länsstyrelsen i Kalmar län, birgitta.eriksson@lansstyrelsen.se
Riksantikvarieämbetet, ata@raa.se
Långemåla Hembygdsförening
Tallåsen Bygg i Ruda

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

